

Ders 8

Жатыш жөндөмө

(-да) - (-da)

Soruları: (кимде? эмнеде? кайда? - kimde? nede? nerede?)

Eylemin cereyan ettiği yeri, şahsı ve nesneyi gösteren, bulunma ifade eden hale **Bulunma hali**, Kırgız gramerlerinde **Жатыш жөндөмө** denir. **Bulunma hali** daima ekle yapılan haldir. Kırgız Türkçesinde bu ekin aslı *-da* olup, ünlü, ünsüz uyumuna göre 8 tane fonetik varyantı gelişmiştir.

Ünlü ve yumuşak ünsüzlerden sonra: -да, -де, -до, -дө

Sert ünsüzlerden sonra: -та, -те, -то, -тө

Türkiye Türkçesinde **Bulunma hali** ekleri: -da, -de, -ta, -te'dir.

үйдө	“evde”	атамда	“babamda”
космосто	“uzayda”	менде	“bende”
Жерде	“Dünyada”	китепте	“kitapta”
абада	“havada”	текчеде	“rafta”
жылда	“her yıl”	шекерде	“şekerde”
күндө	“her gün”	канымда	“kanımda” vb.

Örneklerden de görüldüğü gibi, **Bulunma halinin** ana fonksiyonu olan yer, gösterme dışında: zaman, iş, tarz, şekil, durum, karşılaştırma, kesir, konu, vasıta, gaye, sebep, vasıf, miktar, kısım, parça, aitlik vb. gibi ifadeleri de içerir. Bütün bunlar ve bazı sabit söz kalıplarında görülen birçok ifadeler, halin ana fonksiyonu etrafında toplanan, fakat yanındaki fiile bağlı olarak anlam değiştiren hususî fonksiyonlarıdır.

Bulunma hali eki, ismi umumiyette fiile bağlayan ektir. Fakat ondan önce gelen çokluk, iyelik eklerinin yanı sıra, sonra gelen soru (-бы?), aitlik (-гы), tahmin (-dır) ve şahıs ekleri **Bulunma hali** eki alan ismin cümlede farklı görevler almasını da mümkün kılar.

<i>шаардабыз</i>	“şehirdeyiz”
<i>шаардасыңар</i>	“şehirdesiniz”
<i>шаардасыздар</i>	“şehirdesiniz”
<i>шаарда</i>	“şehirde(ler)”

Kırgızcada **Bulunma halinde** iyelik eki almış isimlerin şahıslara göre farklı çekimleri meydana gelmez:

1. эжеде	эжемде	эжебизде
2. үйдө	үйүндө	эжеңерде
үйдө	үйүңүздө	үйүңүздөрдө
3. сууда	суусунда	сууларында

Şahıs zamirlerinin de Bulunma hali çekimlerinde ayrıcalık görülmemektedir. İkisinde de III. şahıs tekil zamirinde /л/'nin /д/'ye geçtiği görülür. Bu yönden de Kırgızca ile Türkiye Türkçesi arasında benzerlik söz konusudur.

1. менде	bende	бизде	bizde
2. сенде	sende	силерде	silerde
сизде	sizde	сиздерде	sizlerde
3. а(л >н)да	onda	аларда	onlarda

Bulunma hali Kırgızcada zaman belirtmek için de sıkça kullanılır.

кышында	kışın
жайында	yazın
кечинде	akşam
түштө	öğlen
өткөн айда	geçen ay
эмдиги аптада	gelecek hafta vb.

Türkiye Türkçesi bazı durumlarda yer belirtmelerini Kırgızcadaki gibi -*ın+da* şeklinde de, -*da* eki almadan da ifade eder:

үстүндө	“üstte”, “üstünde”
алдында	“altta”, “altında”
каршысында	“karşıda”, “karşısında”
ортосунда	“ortada”, “ortasında”
ичинде	“içte”, “içeride”, “içinde”
тышында	“dışarısında”, “dışında” vb.

Kөнүгүүлөр

1. Aşağıdaki fiiller ile cümleler kurunuz.

Örnek: Апам экөөбүз көп жыл Ташкентте жашадык.

жаша-, тур-, отур-, укта-, жолук-, тааныш-, жүр, жат-, бийле-, ырда-, кал-.

2. Soruları Жатыш жөндөмө ile cevaplayınız.

Ататүрк кайсы жерде туулган?

.....
Османлы Императорлугу кайсы материктерде ээлик
кылган?

Кара -Деңизде кайсы өнөр жайлар өнүккөн?

.....

Түркиянын кайсы деңизинде балык көп?

.....

Сен канча жаштасың?

.....

Сиздин докладыңыз кайсы темада?

.....
Жайкы каникулда кайда эс алдыңар?
.....

Саат канчада, кайсы жерде жолугалы?
.....

3. Bu fiillere Жатыш жөндөмө ekli isimler getirerek Belirli geçmiş zamanda cümleler kurunuz.

Örnek: Бакта түркүн куштар сайрады.

..... жолук- иште-
..... тур- жат-
..... жаша- тамактан-
..... отур- эс ал-
..... ырда- сүрөт тарт-
..... бийле- ойно-
..... тааныш- <u>сайра-</u>

4. Soruları cevaplayınız.

Сен дүйшөмбүдө китепканага бардыңбы?
.....

Ал шейшембиде келдиби же шаршембидеби?
.....

Силер мурун кайда жашадыңар эле?
.....

Сиз бейшембиде Ошко бардыңызбы?
.....

Өткөн жумада чогулдуңарбы?
.....

Алар ишембиде келишет бекен?
.....

Биз жекшембиде келелиби?
.....

Сенин туулган күнүң январдабы?
.....

Сенин апаңдын туулган күнү качан?
.....